

Posudek vedoucího bakalářské práce

Název: *Pojem svobody v Schellingově Systému transcendentálního idealismu*

Autor: Tomáš Gaidarus

Záměr práce

Tomáš Gaidarus (dále autor) se v bakalářské práci táže po místě svobody v Schellingově *Systému transcendentálního idealismu*. Začíná analýzou teoretické části, v níž Schelling nejprve zjišťuje, jak vůbec můžeme myslet empirické já, pakliže je základem naší zkušenosti já absolutní, zadruhé, jak můžeme myslet něco na já nezávislého, jestliže já podmiňuje veškerou naši zkušenost, a zatřetí, co vůbec míníme v kontextu transcendentálního idealismu objektivitou, jestliže subjektivita získává tak široký prostor. Autor tak volí cestu od subjektivity k „její protivě“ k objektivitě, přičemž Schelling již na rozdíl od Fichta připouští, že lze jít i cestou opačnou, od objektivitě k subjektivitě. Cílem předložené bakalářské práce je však rekonstruovat cestu od subjektu k objektu, což především znamená, že autor musí ukázat, jak do původně nepodmíněného subjektu vniká omezení a jak z tohoto omezení vzniká svět, v němž lze být svobodný. Svoboda je úběžníkem úvah, v nichž autor chce vykázat, že pojem svobody je stěžejní nikoliv až pro Schellingovo pozdní, ale již pro rané dílo.

Obecné zhodnocení

Autor označuje svou bakalářskou práci jako „velmi blízký komentář“ (str. 6) k *Systému*. Tato charakteristika je přesná, byť je otázka, zda je takový žánr pro účely bakalářské práce žádoucí. Toto východisko totiž patrně zapříčinilo, že se autor dostatečně nedistancoval od Schellingových výkladů, jeho slovníku a stylu argumentace. Nelze očekávat, že autor bude na úrovni bakalářské práce kriticky hodnotit slabiny a přednosti tak ambiciózního projektu, jakým je Schellingův *Systém*. Bylo by však žádoucí, aby reflektoval nesamozřejmost mnohých východisek a vztáhnul je k filosofickému rámci post-kantovské filosofie.

Proti tomuto prvnímu kritickému bodu je však třeba ihned uvést, že si autor zvolil obtížné dílo, do jehož spletností pronikl a jehož hlavní myšlenky jasně a zdůvodněně prezentuje. V pojmu svobody si navíc zvolil nosné téma. Ačkoliv Schelling traktuje svobodu výslovně až v praktické části, je vlastním východiskem celého jeho podniku. Obtíž tkví v tom, že se autor otázce svobody věnuje až v závěru své práce a na úzké ploše. Větší část je tak přípravná na téma, které pak autor představuje jen v obrysech. Osobně bych přivítala, kdyby zvolené téma autor uchopil jako pozadí již prvních částí a organicky jej do svého výkladu včlenil. Díky tomu by se mu také podařilo napsat samostatnější práci, v níž by byl zřetelnější jeho osobní přínos.

K dalším bodům, které chci zmínit v tomto obecném zhodnocení, patří práce s prameny, které se mi nezdají úplně dobře integrovány do pojednání samého. Jsou občas zmíněny v poznámkách pod čarou, autor však neukazuje, jak se vypořádal s odlišnými interpretacemi, které jsou v jednotlivých monografiích předkládány. Určitý bazální kritický přístup k sekundární literatuře přitom považuji za žádoucí již na bakalářském stupni. K práci s prameny lze rovněž kriticky poznamenat, že některá citovaná díla existují v českém překladu, a tudíž je nežádoucí, aby autor čerpal z anglických překladů (týká se to např. Fichtova *Vědosloví*).

Další požadavky na formální úroveň však autor splňuje ukázkově. Text se čte velmi pěkně, autor píše kultivovanou češtinou, nedopouští se překlepů ani stylistických neobratností. Lze vytknout jen občasné chyby v kladení uvozovek, což je místy matoucí, hned na první stránce pojednání tak není dlouhý citát uzavřen a čtenář si nemusí být jistý, kde končí citát a začíná komentář.

Obsahové zhodnocení

Autor rekonstruuje velmi přesně a disciplinovaně Schellingovy kroky a jeho argumentace je v zásadě dobře nahlédnutelná. Lze mu však vytknout, že nedefinuje pojmy, na nichž jeho

pojedenání spočívá. Právě to by však měla být jeho práce, tím spíše, že nazývá své pojednání „komentářem“. Hned na str. 9 tak vychází z toho, že poznání je syntéza. To je stěžejní axiom post-kantovského myšlení, ale nejedná se o vymezení samozřejmé. Již na tomto nejzákladnějším pojmu přitom vidíme, že autor se příliš nepouští ani do interpretace ani do zasazení dané koncepce do myšlenkového horizontu.

I další výtky souvisí s tím, že se autor zcela nechává vést Schellingem v domnění, že tím vznikne věrný komentář. Často je však třeba odstoupit od textu právě proto, aby byla věrnost zachována a aby byl text dobře zrekonstruován. Autor tak vlastně v ústřední části své práce jen konstatuje, že Schelling přechází od teoretické k praktické filosofii, aniž by tento přechod blíže osvětlil. V úvodních pasážích pojednávajících o praktické části *Systému* pak autor rekonstruuje Schellingův pojem „čistého chtění“ jako základ pro překročení každé určitosti vzhledem k inteligenci vůbec (str. 24). Stěžejní pojem „čistého chtění“ však není dobře vysvětlen. Proč vlastně nazývat něco jako „čisté chtění“, a není „čisté chtění“ vnitřně sporné? Chtění chce přece vždy něco, co překračuje sám akt, a co tedy směřuje vně sebe sama. Schelling má samozřejmě důvody, proč toto tvrdí, je však na autorovi, aby učinil zjevné, jaké to jsou.

S ohledem na pojem svobody je pro autora důležitý motiv druhého sebevědomí, především vůbec modus, v kterém vystupuje. Zkušenost s druhým autor chápe spolu se Schellingem jako zkušenost rozporu. Je zde jednání, jehož projevy sebevědomí produkuje, aniž by bylo tím, kdo jedná. Tím je první sebevědomí odkazováno k tomu, aby kladlo sebevědomí druhé, a vyřešilo tak rozpor, v němž se nachází. Autor z toho přechází k závěru, že sebevědomí uznává „rovněž druhé za sobě rovné“ (str. 31). Otázka, která se zde nabízí, je, proč je druhé sebevědomí prvním uznáno jako „rovné“. Jak sebevědomí dospěje k tomu, že první a druhé sebevědomí jsou si rovna, když si je dosud první sebevědomí výlučným centrem, a vztah tohoto centra a jeho světa je tak výrazně asymetrický? Vůbec to nyní bere autor velmi zhurta. „Stejně tak dojde-li vědomí do fáze autonomního sebeurčení, je setrvání v jeho výkonu závislé na jejich [tj. druhých] podpoře“ (str. 33). Není přitom zjevné, proč zde autor hovoří o podpoře a v čem podpora či příspěvek druhých k mé svobodě spočívá.

Svobodu pak autor sleduje jako proces přechodu od neurčenosti neboli možnosti v naprostou určitost, vlastně nutnost. Ilustruje to na sochaři vytvářející sochu, přičemž původně může z kamene vzniknout takřka cokoliv, avšak každým dalším tahem se prostor možností zužuje, až nakonec odpadne hotová věc jako nutný produkt vyústění svobody. Taková hotová věc je vůči sebevědomí lhostejná (str. 34). Tvzení o lhostejnosti je však v rozporu s tím, že autor vzápětí řekne, že se takto vytváří „druhá příroda“, která však samozřejmě vůči sebevědomí lhostejná není, a nakonec poznamenává sám autor, že artefakty odkazují k druhému sebevědomí, tedy ke sdílenému světu, a navíc jsou znamením účelného jednání. Nevyjasněný tedy zůstává vztah „lhostejné věci“, druhé přírody a svobody.

Příklad sochaře vytvářející sochu je ostatně v kontextu Schellingových úvah o svobodě dobře zvolený, ale nezdá se mi, že by jej autor náležitě „využil“, resp. jej vlastně ani vytěžit nemůže, protože se zaměřuje pouze na omezené úseky *Systému*, paradoxně často na ty, v nichž svoboda není výslovným tématem. Pro *Systém* je však specifické, že vyústí v nadřazení umění nad filosofii a v tvzení, že právě intelektuální názor v umění je vposled to, co sebevědomí vede k nahlédnutí původní absolutní identity, a tedy i svobody. Děje se přitom tak, že umělecké dílo umělce, nakolik je opravdu umělcem, překonává, resp. překračuje jeho výkon, který zahrnuje pod sebe, a tím umělec překonává pouhou subjektivitu¹ a dává prostor věci, která stojí v ryzosti před ním a slouží jako „mnohonásobn[é] zrcadl[o]“ nekonečného života.² Schelling tím překračuje systém *transcendentálního* idealismu, tak jak tento formuloval původně nikoliv Schelling, ale Fichte, a vykazuje transcendentální filosofii samu o sobě jako v podstatném

¹ Schelling hovoří v této souvislosti o „vymaňování ze subjektivit“. F. W. J. Schelling, *Systém transcendentálního idealismu*, přel. J. Karásek, Praha 2014, str. 264.

² Tamt., str. 263 n.

smyslu nedostatečnou, neboť umění je „jediným pravým a věčným organon filosofie“, a to proto, že rovněž ztvárňuje to, co Schelling označuje jako „nevědomou stránku jednání“.³

S tím souvisí poslední a vlastně hlavní námitka ke koncepci předložené bakalářské práce. Pro Schellinga byla i tato druhá cesta, cesta od objektivní, podstatná, vlastně nepominutelná, což bylo specifickým, jímž se sám *chtěl lišit* od Fichteho transcendentálního idealismu. Proto se měl autor více zabývat i tím, jak svoboda nejen vychází ze sebevědomí, ale rovněž jak svoboda vychází sebevědomí vstříc z této objektivní stránky. Nakonec je právě tento příspěvek příspěvkem specifickým pro Schellingovo dílo. K takovému záměru se však přirozeně nehodí komentář, ale práce z řádově většího odstupem, než který k výchozímu textu zaujal autor.

Závěr

Celkově lze konstatovat, že práce jednoznačně splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci, a *proto ji doporučuji k obhajobě*. Hlavní nedostatek spatřuji v nedomyšlenosti záměru: Má-li se psát pojednání o svobodě v *Systému transcendentálního idealismu*, je třeba pojmout práci z širšího hlediska, nikoliv jako přesný a zevrubný, leč až příliš blízký komentář především k teoretickým částem.

Navzdory všem námitkám je třeba zdůraznit, že pojednání i v této podobě svědčí o autorově nezpochybnitelném filosofickém talentu. V práci se setkáme se skvělými pasážemi a jiné by skvělé být mohly, jen kdyby je autor argumentačně vybrousil a dotáhl. Nakonec zde narážíme na hlavní obtíž celého pojednání. Autor pracoval ve chvatu, a výsledek tak bohužel zaostává za jeho nespornými filosofickými schopnostmi. Přesto se jedná o práci *velmi dobrou*.

Praha 23. 8. 2018

Mgr. Tereza Matějčková, Ph.D.

³ Tamt., str. 264